

Veroniky Stranz-Nikitinové: Stylistika ruského postmoderního románu

Disertační práce Veroniky Stranz-Nikitinové je věnována zajímavému a hojně diskutovanému fenoménu ruského postmoderního románu 90.let 20.století. Cílem práce bylo zkoumat obecné stylistické tendence tohoto jevu na materiálu románu Vladimíra Sorokina (*Goluboje salo*), Viktora Pelevina (*Pokolenije P*), Tatjany Tolsté (*Kys*) a Ludmily Petruševské (*Nomer odin ili V sadach drugich vozmožnostěj*). V úvodu autorka uvádí přehled teoretických prací, zabývajících se touto problematikou a zkoumajících ji z různých pohledů a pomocí různých teoretických a terminologických přístupů. Sama se inspirovala pracemi francouzských filozofů druhé poloviny 20.století a k lingvostylistickému rozboru využila terminologický aparát vypracovaný těmito autory (uvedených v rozsáhlém soupisu odborné literatury). Zaměřila se na čtyři principy – princip dekonstrukce, simulacra, rizomy a „autorovy smrti“ a na tři konstitutivní principy ruské postmoderní literatury, tak jak je chápe Mark Lipovecký – princip intertextuality, hry a dialogičnosti. Těmto zásadním principům podřídila strukturu disertační práce – ve čtyřech kapitolách zkoumá po jednom z principů, podává jeho charakteristiku a způsob fungování v analyzovaných dílech jednotlivých autorů. V páté kapitole se zabývá souhrnně třemi konstitutivními principy postmoderního románu.

Autorka práce se zaměřila především na způsob, jakým se principy postmodernismu projevují v jazykovém stylu zkoumaných děl, i když její analýza často překračuje hranice lingvostylistického rozboru. Styl pojímá v širokém smyslu slova vycházejíc z českých i ruských tradic funkční stylistiky. Tento přístup obohacuje využitím teorie konstruktivně-stylových vektorů, vypracované V.G.Kostomarovem. Klíčový pojem KSV chápe v souladu s charakteristikou tohoto autora jako způsob a směr výběru jazykových a kompozičních prvků v textu. Záměrem práce tedy bylo vytčení zákonitostí, fungování a vzájemného působení jednotlivých konstruktivně-stylových vektorů, typických pro postmoderní román.

V 1.kapitole, nazvané Dekonstrukce (s.6-30) v první části podává charakteristiku tohoto principu na materiálu Sorokinova románu *Goluboje salo* a ve druhé části porovnává výsledky analýzy s díly dalších zkoumaných autorů. Už v této kapitole je zřejmý autorčin komplexní přístup – jednotlivé nápodoby klasických textů charakterizuje z hlediska sémantického, literárněvědného i jazykového. Kromě globální dekonstrukce „velké ruské literatury“ dochází i k dekonstrukci metafory a komunikace. Rozpad významu detailně demonstruje na lexikálním plánu i na dalších jazykových a významových rovinách. Za základní konstruktivně-stylový vektor pokládá hovorovost, projevující se závislostí na situaci, asociativností, subjektivitou, zvýšenou expresivitou a prvky pokleslého jazyka. Vzhledem k tomu, že zásadním rysem hovorovosti je komunikativnost, její deformace může vést až ke krizi

významu. Podle autorky práce však nevede k rozpadu textu a není samoúčelná. Rozbor uzavírá konstatováním paradoxní situace, že v Sorokinově románu se destrukce stává konstruktivním faktorem.

Ve druhé části kapitoly autorka porovnává způsob fungování principu dekonstrukce v Sorokinově románu s jeho uplatněním v románu *Kys* Taťjany Tolsté. I v této próze je objektem dekonstrukce klasická ruská literatura a navíc promluvy postav. V podstatě je realizace tohoto principu obdobná.

Druhá kapitola (s.30-60), nazvaná *Simulacrum* je věnována principu simulace a jeho fungování v postmoderním románu. Po výkladu termínu, převzatého od J.Baudrillarda, označujícího kopie kopií, které už ztratily spojení s originálem a podílejí se na vytváření virtuální reality současného světa, autorka analyzuje román V.Pelevina *Pokolenije P*, vybudovaný právě na principu simulace. Ústředním obrazem je v něm svět reklamy, reálnější než realita sama. Autorka charakterizuje mezi jiným syžet románu, výstavbu hlavní postavy a zkoumá, jak se princip projevuje ve stylu díla. Za hlavní stylistický rys pokládá „obščij žargon“, česky přibližně „obecná mluva“ a na straně 32 uvádí vlastnosti tohoto jazykového útvaru, který existuje i v současném ruském jazyce. Dále analyzuje text románu ve všech jazykových plánech, přičemž nejvíce pozornosti věnuje plánu lexikálnímu. Analýza je podrobná, ilustrovaná přesvědčivými příklady, zahrnuje i vyšší stylové prvky jako jsou figury, metaforika, literární ohlasy, aluze, citáty, způsob výstavby postav i prostředí odvozeného a mnohotvárného světa reklamy.

Ve druhé části kapitoly je zkoumán textotvorný princip simulacru v románech dalších tří postmoderních autorů. Autorka dochází ke dvěma typům simulace, a to intertextuální a introtextové. Za nejrozšířenější typ považuje simulaci ruské klasické literatury (zahrnující spisovatele, literární texty, tvůrčí proces i slovo obecně). V románu V.Pelevina se tento postmoderní princip uplatňuje jako jediný, v ostatních románech se vyskytuje spolu s dalšími textotvornými principy.

První část 3.kapitoly (*Rizoma*) autorka uvádí výkladem termínu, který si zvolila jako pomocné kritérium při analýze románu L.Petruševské *Nomer odin ili V sadach drugich vozmožnostěj* a pak přechází ke konkrétnímu rozboru syžetu, kompozice a ústředního obrazu (motivu) díla. Vyděluje několik prostředí (realit, tematických okruhů, světů), v nichž děj prózy probíhá – svět vědeckého ústavu, honičky, pekla, převtělování a hry. Interpretace románu se mění podle toho, kterou realitu pokládáme za klíčovou. Za konstruktivně stylový vektor celku románu, který zasahuje všechna prostředí, pokládá autorka vektor hovorovosti. Dokládá jej detailní analýzou všech jazykových rovin – fonetické, lexikální, syntaktické – díla jako celku i jednotlivých tematických okruhů. Rozbor končí pohledem na klíčový obraz (v sémantickém smyslu slova) neboli ústřední motiv rodiny, který je typický pro všechna díla L.Petruševské. Za určující stylistický prvek pak pokládá polyfonní výstavbu textu.

Ve druhé části kapitoly autorka porovnává zkoumaný princip rizomy ve všech čtyř zkoumaných románech. Zaměřuje se na centrální motiv rodiny a shledává jej i v próze T.Tolsté.

Ve 4. kapitole autorka vychází z dalšího pojmu postmoderní filozofie („smrt autora“) a aplikuje jej na mimořádně vhodný text románu Kys Tatjany Tolsté, v němž hraje jazyk zásadní roli. Zkoumá specifickou mluvu několika skupin postav, obyvatel, přeživších jadernou katastrofu, na nejrůznějších úrovních – od fonetické po syntaktickou. Zvláštní pozornost věnuje morfologické a lexikální rovině textu. Zachycuje i vyšší stylové postupy (figury, citace, paralelismy, gradace, folklórní vazby, frazeologismy, expresivitu i humor a ironii). V závěru zobecňuje způsob, jakým je princip „smrti autora“ realizován. Charakterizuje text románu jako celek i jeho jednotlivé řečové útvary. V duchu logiky postmoderní filozofie chápe text nikoliv jako sdělení autora, rozhovor autora se čtenářem, ale jako samopohyb jazyka, promlouvající pouze prostřednictvím autora. Vzájemné působení jazykových struktur pak podle autorky pak má za následek významovou otevřenost a možnost různých interpretací.

Poslední, 5.kapitola je strukturována jiným způsobem než předchozí kapitoly a je věnována principu intertextuality, dialogičnosti a hry a jejich odrazu ve stylu zkoumaných románů. Po výkladu těchto pojmů z hlediska postmoderní filozofie a jejich fungování v textu autorka pokračuje analýzou textů. U každého románu vychází ze zásadního konstitutivního principu a vytýká jeho různé podoby a realizace. V románu Kys T.Tolsté je jím dialogičnost (princip dialogu) a princip hry. Jde o hru samotného textu, o volný samopohyb daný syžetem, dále o hru autora se čtenářem, o intertextuální hru, spočívající v citacích a aluzích a o hru s pravidly hry. V Sorokinově románu Goluboje salo pokládá autorka za základní princip intertextualitu, ale jiného typu než v románu T.Tolsté. Nejde o kontexty přesných citací, ale o převzetí stylů různých autorů a jakéhosi obecného stylu socialistického realizmu. S principem intertextuality souvisí i třetí konstitutivní rys postmoderního románu, a to dialog na různých úrovních. V Pelevinově próze Pokolenije P autorka pokládá za výchozí princip dialogičnost. Významným faktorem je i princip hry na různých úrovních. V posledním analyzovaném románu L.Petruševské Nomer odin...se autorka zaměřila na jeho začlenění do kontextu celého autorčina díla i do dalších literárních textů (např. Bulgakova a Jerofejeva), tedy na intertextualitu. Princip hry pokládá za zásadní při výstavbě syžetu a dialogičnost za podstatný kompoziční prvek.

V závěru práce autorka sumarizuje své poznatky, vycházející z analýz vybraných textů a zobecňuje tři konstitutivní principy postmoderního románu a jejich fungování ve struktuře díla, které ovlivňují i jejich jazykovou podobu. Nekonstitutivní postmoderní principy-dekonstrukce, simulacrum, rizoma a „smrt autora“ se ve zkoumaných dílech nevyskytují vždy a v plné míře. Na shrnutí obecných rysů postmoderního románu (s.177) autorka navazuje charakteristikou lingvostylistického aspektu textu.

Zcela na závěr autorka zobecňuje stylové směřování současného ruského jazyka, tak jak vyplynulo z předchozích analýz. Je jím jediná tendence, překračující hranice postmoderního románu i autorského stylu – obecná mluva (obščij žargon), která se vyznačuje směřováním k nivelizaci různých stylů, dále k užívání množství prvků různých stylů, záplava přejatých slov, směřování k momentům hravosti, ironie, stylové pokleslosti a otupení patosu.

Svou práci Veronika Stranz-Nikitina uzavírá konstatováním, že cíle vytčeného v úvodu dosáhla a zmapovala konkrétní, zvláště lingvostylistické rysy a tendence postmoderního románu.

Hodnocení práce:

Disertace Veroniky Stranz-Nikitinové je prací mimořádně **erudovanou**, založenou na zajímavém a složitém materiálu. Na její úrovni se podílí jak **výběr** mnohostranného a vnitřně rozporuplného **tématu**, tak výběr **metody**, založené na filozofických kritériích, lingvostylistickém přístupu ke zkoumanému materiálu i terminologickém aparátu V.Kostomarova, navazujícím na teoretické základy funkční stylistiky. Těžištěm práce jsou podrobné, **komplexní analýzy**, propojující literárněvědný i lingvistický přístup k textu.

Složitému tématu a metodě odpovídá i **struktura práce** – přehledná a zároveň nezjednodušující objekt zkoumání. Kromě **vyzrálé odborné úrovně**, založené na studiu rozsáhlé odborné literatury a kultivovaného vědeckého stylu je pro práci charakteristická i autorčina **schopnost interpretace a kreativita**.

Celkově disertaci hodnotím jako **teoreticky objevnou a prakticky přínosnou**.

Náměty do diskuse:

Rozvedení charakteristiky termínu „obščij žargon“ (s.32,112), podobně osvětlení termínu paradialog (vyvernutyj na iznanku, simulirovannyj dialog (s.158)

PhDr.Olga Uličná, CSc.

vedoucí disertační práce